

7. Іваненко О. Внесок Університету Св. Володимира у розвиток міжслов'янських культурних зв'язків (друга половина XIX – початок XX ст.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 19.
8. Іваненко О.А. Зв'язки вчених Новоросійського університету із зарубіжними науковими центрами (друга половина XIX – початок XX ст.) // Укр. іст. журн. – 2013. – № 4.
9. Іваненко О.А. Університети України в міжнародних наукових зв'язках Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.) – К., 2013.
10. Малацай І. Діяльність Київського Слов'янського Благодійного комітету // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Історія. – 2010. – Вип. 102.
11. Никитин С.А. Славянские комитеты в России в 1858–1876 гг. – М., 1960.
12. Коваленко О.О. Громадсько-політична та наукова діяльність Г. О. Милорадовича (1839–1905): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Чернівці, 2011.
13. Карнаух А.Л. Український Милорадович. – Д., 2012.
14. Саган Г.В. Співпраця львівського Наукового товариства ім. Т. Шевченка з югослов'янськими вченими у першій половині XX ст. // Університет. – 2010. – № 1.
15. Саган Г.В. Десятилітній триумф югославських артистів на українських сценах // Університет. – 2010. – № 2.
16. Саган Г.В. Місце «української ідеї» у становленні дипломатичної служби УНР у Королівстві сербів, хорватів і словенців // Українознавчий альманах. – К., 2010. – Вип. 2.
17. Саган Г.В. Югослов'яни у XX столітті: громадські та культурні зв'язки з Україною. – К., 2012.
18. Саган Г.В. Суспільно-культурні зв'язки Югославії та України (1918–1991 рр.): Автореф. дис. ... д-ра іст. наук. – Л., 2015.
19. Патриляк І., Пагіря О. Спроби українського націоналістично підпілля нав'язати контакти із сербським і литовським антикомуністичними рухами (1943–1950 рр.) // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. ст. / Відп. ред. О. Лисенко. – К., 2011. – Вип. 14.
20. Козлітін В.Д. Російська та українська еміграція в Югославії (1919–1945 рр.): Дис. ... д-ра іст. наук. – Х., 1997.
21. Власенко В. Українська громада у Белграді у міжвоєнний період (за матеріалами паризького «Тризуба») // Київська старовина. – 2011. – № 1.
22. Власенко В. Шевченківські свята міжвоєнної української еміграції в Югославії (за матеріалами паризького тижневика «Тризуб») // Величина малих язичків, кн'язевних, культурних і історичних традиціях. Зборник радова. – Нови Сад, 2012.
23. Шилова А.В. Роль світового співтовариства в урегулюванні югославської кризи та участь у цьому процесі України (90-і рр. XX ст.): Дис. ... к. і. н. – К., 1998.
24. Шилова А. Становлення й розвиток відносин України з країнами колишньої СФРЮ як фактор зміцнення стабільності на Балканах // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Історія. – 2010. – Вип. 103.
25. Ткачик О. Українсько-сербські зв'язки крізь призму діяльності глав держав (1999–2008 рр.) // Історична панорама. – 2013. – Вип. 16.
26. Шваб Л., Ткачик О. Українська політика щодо Республіки Сербія у 1992–2006 рр. // Гілея: Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. Вашкевич. – К., 2013. – Вип. 69.
27. Ткачик О.О. Українська політика щодо Республіки Сербія у 1992–2006 рр. // Гілея: Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. Вашкевич. – К., 2013. – Вип. 71.
28. Сім'я Раєвських в історико-культурному просторі слов'янського світу: Мат. міжн. наук. конф. / Редкол.: О. Семенюк та ін. – Кіровоград, 2011.
29. Київ у соціокультурному просторі XIX–XXI ст.: національний та європейський контекст: Мат. Всеукр. наук. конф. – К., 2011.
30. Перша світова війна й Україна (до 100-річчя початку

Великої війни): Тези доповідей Всеукр. наук. конф. з міжн. участю. – К.; Черкаси, 2014.

31. VIII Богданівські читання: Мат. Всеукр. наук. конф.: Зб. наук. пр. / Редкол.: О. Драч та ін. – Черкаси, 2014.

Skorokhod O.V. Ukrainian-Serbian relations in the 18th – the beginning of 20th cent. in modern ukrainian historiography. In the article is described the modern Ukrainian science look on the history of Ukrainian-Serbian relations. The author shows the achievements, thematically trends and offers the perspective directions of the further studying the problem.

Key words: international relations, Ukrainians, Serbs, historiography, Slavic Studies.

Н. І. Романцова

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І КОНФЛІКТ 1911–1913 рр. У ПРАЦЯХ СУЧАСНИКІВ

У статті досліджується історіографічний аспект питання щодо причин та обставин конфлікту, який розгорівся в українських громадсько-політичних та наукових колах Східної Галичини в 1911–1913 рр. На історіографічній основі з'ясоване місце М. Грушевського, С. Томашівського та інших вчених у цьому протистоянні. Аналізується висвітлення зазначених подій у працях сучасників Ю. Герича, М. Залізняка, М. Кордуби, М. Порша, Л. Рибалки та ін.

Ключові слова: М. Грушевський, «Наша політика», конфлікт в НТШ, львівський період, публіцистика.

Наприкінці львівського періоду наукової діяльності М. Грушевського (1911–1913 рр.) в українських громадсько-політичних та наукових колах Східної Галичини виник гострий конфлікт. Приводом до нього стала публікація збірника публіцистичних статей Михайла Сергійовича – «Наша політика». З часом це протистояння проникло також в Наукове Товариство імені Тараса Шевченка. До подій виявили інтерес сучасники – вчені, політики, публіцисти, між якими розгорнулася жвава дискусія між сучасниками М. Грушевського, були висловлені різні погляди на дії учасників конфлікту. Історіографічний аналіз цих оцінок становить дослідницький інтерес, оскільки дає можливість з'ясувати ставлення відомих діячів того часу до наукової та публіцистичної праці видатного вченого, розглянути його місце в українському науковому та громадсько-політичному житті.

В історіографії означена проблема не має належного висвітлення. Незначною мірою до цього питання звернувся В. Горинь, аналізуючи загалом конфлікт у НТШ [1, 144]. Звернули увагу на це питання Л. Винар та Є. Пшеничний у Передмові до публікації 7 тому «Грушевськяни», де були вміщені праця М. Грушевського – «Наша політика» та С. Томашівського – «Наша політика і професор М. Грушевський. Гльосси до брошури проф. М. Грушевського» [2, 10; 13]. Розглядаючи питання про історіографічний аспект діяльності Михайла Сергійовича в НТШ, відзначила досліджуваний аспект Н. Романцова [3, 147]. Метою цієї статті є історіографічний аналіз поглядів сучасників М. Грушевського щодо конфлікту, який мав місце в українських громадсько-політичних і наукових колах Східної Галичини в 1911–1913 рр.

Михайло Грушевський у львівський період своєї діяльності виявив себе в різних сферах. Одночасно з науковою діяльністю він займався галицькими громадсько-політичними справами і різко виступив «проти опортуністичного курсу» керівництва національно-демократичної партії. Весною 1911 р. вчений опублікував збірник публіцистичних праць «Наша політика», які були присвячені гострим дискусійним проблемам «галицької політики», що виникли впродовж 1907–1908 рр. У цій збірці Михайло Сергійович піддав кри-

тиці надмірну конформістську політику галицьких громадських діячів відносно австрійської влади. Поштовхом до публікації «Нашої політики», за висловом її автора, був «брак принципіальності, простої лінії, програми і тактики на літа, котрий я характеризував фактами парламентарної політики 1907–8 рр., зістався основним гріхом її і по нинішній день» [4, 26].

Ця публіцистична праця М. Грушевського справила велике враження на львівську українську громадськість. Дискусія навколо неї розгорнулася на ґрунті НТШ. У відповідь на публіцистичний збірник М. Грушевського на сторінках щоденної української львівської газети «Діло» була надрукована низка статей анонімного автора під загальною назвою: «Наша політика. Гльоси до брошури проф. М. Грушевського». У цих публікаціях було піддано різкій критиці книгу видного історика. Автором «Гльосів» був доцент австрійської історії Львівського університету С. Томашівський. У його праці висловлювалися некоректні звинувачення на адресу Михайла Сергійовича. На думку його опонента, робота «Наша політика» – «се дуже різка й безоглядна критика політичної діяльності послів та управи національно-демократичної партії» [5, 113].

Цей конфлікт з часом проник також до НТШ і отримав наукове та політичне забарвлення. На це, з одного боку, вплинув авторитаризм видатного вченого, а з іншого – амбітність деяких його учнів. У цьому конфлікті виявилися суперечності між представниками різних поколінь науковців. Протистояння між М. Грушевським та його учнем С. Томашівським набуло широкого розголосу в наукових колах. Однак у цьому питанні не відбулася наукова дискусія, яка б стала кроком у розвитку історичної науки. Зазначений конфлікт викликав відгук сучасників, більшість з яких стала на захист М. Грушевського. На його підтримку виступив ряд громадських діячів і вчених. З'явилися публікації, в яких висловлювалися думки з цього приводу, авторами яких були публіцист М. Залізняк, вчений-економіст, політичний і громадський діяч М. Порш, письменник і публіцист Л. Рибалка та ін.

Так, М. Залізняк вказував на велику актуальність публікації збірки М. Грушевського, наголошуючи, що «в своїй цілості книжка “Наша політика” має першорядне значення для галицької суспільності, звертаючи її увагу на цілий ряд найбільше пекучих справ українського життя в Галичині й даючи їй відповідне їх освітлене». Публіцист підтримав думку Михайла Сергійовича, що українські галицькі парламентарії пішли дорогою «скоків і зигзаків» [6, 146–147].

Натомість М. Порш показав важливість критичних зауважень М. Грушевського для подальшого громадсько-політичного розвитку Східної Галичини. Зокрема зазначив, що статті, опубліковані в збірнику «Наша політика», були «написані людиною, що стоїть осторонь від виру політичної боротьби, що здаля вивчає химерні зигзаги її руху і, головне, людиною, що палко любить свій рідний народ». За словами публіциста, ці статті «мають величезне значення для пізнання слабких сторін української політики в Галичині, для виправлення її помилок, недоліків». На його думку, через усі статті збірника червоною ниткою проходять «два головні недоліки сучасної української політики – опортунізм та ігнорування культурно-національної роботи» [7, 148–149].

Л. Рибалка у статті «Національне відродження і кар'єра» звернув увагу на етичний бік публікації С. Томашівського. При цьому вказав, що брошуру з критикою М. Грушевського видав «один з улюблених його учеників, замолоду – великий революціонер, котрий

вивився за допомогою професора “в люди” і займає тепер високе і незалежне становище». На думку публіциста, «характеристичним є тут те, що виступив він так злобно і так люто, з таким отвергим наміром підкопатися під повагу свого колишнього порадника». Цей прикрий випадок підштовхнув Л. Рибалку до узагальнень щодо негативних сторін кар'єрних прагнень тогочасної молоді [8, 151–153].

Свою чергою, В. Дорошенко у листі до М. Грушевського, співчуваючи з приводу конфлікту із С. Томашівським, застерігав: «Боюсь, щоби такі люде згодом не стали з ворогів Голови й ворогами Товариства та не шкодили тій справі, яку піднесли Ви, Пане Професор, в останнім Вістнику – справі перетворення Товариства в Академію!.. Ви, Пане Професор, не зрадитеся ними, а ще більшу енергію викрешете з себе... І ми матимемо Вас на чолі будучої Академії й будучого Університету» [9, 215]. На бік М. Грушевського став і один з його учнів – І. Джиджора, який у листах до вченого засудив розпочате шельмування: «Що правда, то мені прикро було писати ще й тому, що просто тяжко було згадувати про доволі хамсько написані фейлетони в “Ділі” п. з. “Наша політика. Гльоси з приводу брошури проф. Грушевського” – де крім інсинуацій пущено і кілька замальованих клевет» [10, 223].

Висловив свою думку з цього приводу також інший учень вченого – М. Кордуба у статті – «Грушевський про “нашу політику”». Він зауважив, що основна думка «політичних міркувань Грушевського... звенить на кожній сторінці його збірки статей... се вимога постійних тривких основ для цілої політичної діяльності, вимога принципіальності у веденні політики». Автор припускав: якщо деякі положення, висловлені М. Грушевським, можуть викликати заперечення, то, загалом, «основним, провідним думкам і виводам годі відмовити признання. Що більше, приходиться просто подивляти ту геніальну інтуїцію автора» [11, 157–160]. Фактично позиція опонента Михайла Сергійовича, яким був один з учнів вченого, отримала осуд.

Подальші стосунки М. Грушевського з його учнями були проникнуті протиріччями, які виявилися і в науковій, і в громадсько-політичній сферах. На відміну від свого вчителя, молоді галицькі історики були прихильниками більш радикальної державницької концепції української історії. Між ними виявилися розбіжності у питаннях діяльності НТШ, політичні незгоди. Згодом це вилилося в гостру дискусію. Конфлікт затягнувся на кілька років і все більше переходив з політичної площини в наукову. М. Грушевський, згадуючи час завершення свого головування в НТШ, зазначав, що весною 1913 р., перед загальними зборами товариства, була опублікована «анонімна брошура, наповнена фантастичними цифрами і вимислами» проти нього. Незважаючи на це, все ж його було обрано головою, а інших попередніх співробітників – відкликано. Цей термін головування і редакторства М. Грушевського продовжувався кілька місяців [12, 237].

Михайло Сергійович у листі до відомого українського громадського діяча Є. Чикаленка відзначив у діях своїх опонентів бажання захопити НТШ у свої руки, «зіставити Т-во фактично без голови, аби тільки позбутися мене» [13, 218]. В листах-відповідях Є. Чикаленка було висловлено ширшу підтримку М. Грушевському. Автор зазначав: «Взагалі кажучи, я хотів-би хоч чим небудь прислужитись Вам, хоч як небудь висловити Вам мою душевну біль, яку зробила мені ота гнусна брошура. Я не підберу назвиська тому вчинкові, не маю слів, щоб ними висловити своє обурення» [14, 219]. Більше того автор листа вважав, що «брошура –

єсть цілковита брехня», в чому намагався переконати «галицьких кооператорів» [15, 221–222]. Є. Чикаленко пропонував М. Грушевському «покинути Т-во», щоб зберегти здоров'я, «яке дуже потрібне для України» [16, 220]. Так, і листи І. Джиджори засвідчили не лише боротьбу навколо голови НТШ, яка безумовно заважала його діяльності, але й підтримку, яку мав М. Грушевський від співробітників та деяких учнів [17, 226–230].

У статті «До біографії М. Грушевського» Ю. Герич відзначив, що період життя професора в 1913–1914 рр., коли мав місце прикрий конфлікт з його деякими його учнями, слабо документованій і недостатньо об'єктивно висвітлений. Водночас Ю. Герич намагався дати більш помірковану оцінку поведінці С. Томашівського у цій ситуації. За словами автора, той був одним з головних опонентів М. Грушевського. Хоча він виступив проти свого вчителя «не з персональних причин чи мотивів, не зі заздрості чи з ненависті, бо в той час “вже мав вісеме наукове ім'я”, був громадським діячем, брав активну участь в НТШ та багатьох українських товариствах, був членом-основоположником “Учительської Громади”, редактором “Нашої Школи” (в 1913 р.), професором львівської української гімназії і доцентом Львівського університету» [19, 167].

М. Остапович та О. Білозерський висловили свою думку на захист визначного науковця, вважаючи, що його опоненти намагалися «вигризти Грушевського з місця, з усіх товариств, з Наукового Товариства, з університету, з Галичини... хотіли зайняти його місце, щоби сам забрався туди, звідки прийшов!». Біографи М. Грушевського підкреслили, що напередодні загальних зборів НТШ «пішла ганебна акція». У новій анонімній брошурі Михайла Сергійовича звинувачували в корупції, здійсненні неконтрольованих витрат коштів Товариства, незадовільному господарюванні, занепаді видавничої й наукової справи, самочинному заснуванні книгарень у Києві та Харкові, в отриманні величезних гонорарів [20, 34]. Втім, як стверджували автори біографії, ці звинувачення від «Комітету громадського добра» не дали результатів і М. Грушевського знову обрали головою Товариства. Проти наклепи, на думку М. Остапович та О. Білозерського, вийшла брошура дійсних членів Наукового Товариства О. Роздольського, М. Мочульського та І. Джиджори, які відкинули зазначені звинувачення, адже свої гонорари М. Грушевський, на думку науковця, «не брав, а віддавав на видавничі цілі» [20, 35].

Отже, історіографічний аналіз питань щодо конфлікту в українських громадсько-політичних та наукових колах Східної Галичини 1911–1913 рр. надав можливість не тільки простежити той розголос, який набув конфлікт навколо голови НТШ М. Грушевського, але й погляди сучасників тих подій (Ю. Герича, В. Дорошенка, І. Джиджори, М. Кордуби, М. Порша, Л. Рибалки) про те, що відбувалося навколо видатного організатора української науки і визначного історика. Ініціаторам конфлікту не вдалося запламувати ім'я М. Грушевського, а більшість представників української громади відчувли несправедливість закидів на його адресу і стали на захист вченого. Втім, зазначена проблема грушевськознавства потребує подальшого ретельного історіографічного дослідження.

1. Горинь В. Михайло Грушевський і конфлікти в Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 2. – Л., 1995.
2. Винар Л., Пишеничний Є. Передмова // Грушевська Яна. – Т. 7: М. Грушевський. Наша політика. – Н.-Й.; Дрогобич, 2003.

3. Романцова Н.І. Науково-організаційна діяльність М. Грушевського в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка. Історіографічний аспект проблеми // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. – 2012. – № 6.
4. Грушевський М.С. Наша політика // Грушевська Яна. – Т. 7...
5. Томашівський С. Наша політика і професор М. Грушевський. Глосси до брошури проф. М. Грушевського // Грушевська Яна. – Т. 7...
6. Залізник М. Михайло Грушевський Наша політика // Грушевська Яна. – Т. 7...
7. Порш М. Михайло Грушевський. Наша політика // Грушевська Яна. – Т. 7...
8. Рибалка Л. Національне відроджене і кар'єра // Грушевська Яна. – Т. 7...
9. Дорошенко В. Лист до Михайла Грушевського. [Львів], 25 грудня 1911 р. // Грушевська Яна. – Т. 7...
10. Джиджора І. Лист до Михайла Грушевського. № 1. Зі Львова до [Києва], 27 грудня 1911 р. // Грушевська Яна. – Т. 7...
11. Кордуба М. «Грушевський про “нашу політику”» // Грушевська Яна. – Т. 7...
12. Грушевський М.С. Автобіографія [1926] // Великий українець. – К., 1992.
13. Грушевський М. Лист до Євгена Чикаленка 3 серпня 1913 р. // Грушевська Яна. – Т. 7...
14. Чикаленко Є. Лист до Михайла Грушевського. № 1. Київ, 18/VII. 1913 // Грушевська Яна. – Т. 7...
15. Чикаленко Є. Лист до Михайла Грушевського. № 3. Мардаровка 12/VIII. 1913 // Грушевська Яна. – Т. 7...
16. Чикаленко Є. Лист до Михайла Грушевського. 28/VII. 1913 // Грушевська Яна. – Т. 7...
17. Джиджора І. Лист до Михайла Грушевського. № 3. Зі Львова до [Києва], 25 листопада 1913 р. // Грушевська Яна. – Т. 7...
18. Джиджора І. Лист до Михайла Грушевського. № 4. [Зі Львова до Києва], 26 листопада 1913 р. // Грушевська Яна. – Т. 7...
19. Герич Ю. До біографії М. Грушевського // Грушевська Яна. – Т. 7...
20. Остапович М., Білозерський О. Президент – життя і діяльність Михайла Грушевського. – Л., 1937.

Romantsova N.I. Iykhaylo Hrushevskiy and Conflict of the 1911–1913th in contemporaries labours. In the article is researched the historiographical aspect of the conflict causes and circumstances that broke out in Ukrainian publically-political and scientific Communities during the 1911th–1913th. On the historiographical basis, was found out the role played by M. Hrushevskiy, S. Tomashivskiy and other scientists in that conflict. Also is presented the analysis of the aforementioned events highlighting in the works by the contemporaries, such as Iu. Gerych, I. Zalizniak, I. Korduba, I. Porsh, L. Rybalko and others.

Key words: M. Hrushevskiy, «Our Policy», conflict in Shevchenko Scientific Community, Lviv period, publicist activities.

Я. В. Попенко

«РУМУНСЬКИЙ» НАПРЯМ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ В 1917–1920 рр.: НОВІТНІЙ ЕТАП ІСТОРИОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті проаналізовані наукові публікації, присвячені складному і неоднозначному процесу встановлення та розвитку міждержавних відносин між Україною та Королівством Румунія у 1917–1920 рр. Особливу увагу звернено на новітній етап досліджень розвитку цих взаємин.

Ключові слова: Україна, Румунія, дипломатія, історіографія.

Українські національно-визвольні змагання першої чверті ХХ ст., безумовно, надзвичайно важливий, складний та насичений подіями період в історії міждержавних відносин України та Румунії. За відносно не тривалий час (1917–1920 рр.) в Україні декілька раз змінювалася форма та сутність державності. На зміну революційно-соціалістичному уряду Першої УНР, наприкінці квітня 1918 р. прийшов консервативний